

Lakócai Csaba – Gál Zoltán – Kovács Sándor Zsolt

Helyi kötődésű alternatív fizetőeszközök

Új lehetőségek a lokális pénzügyi szolgáltatások bővítésében

ÖSSZEFOGLALÓ: Tanulmányunk a közgazdasági pénzhelyettesítők egyik fajtáját, a helyi kötődésű kiegészítő fizetőeszközöket vizsgálja, mint a pénzügyi globalizációra adott lokális válaszok egyikét. A helyi pénzek terjedésének legújabb kori hulláma arra enged következtetni, hogy ezek működése független a pénzügyi globalizáció – más néven financializáció – folyamataitól, amit egyaránt alátámasztanak a fejlett- és fejlődő világból vett példák. Ez nem azt jelenti, hogy a helyi pénzek hasonló jellegzetességekkel bírnának eltérő társadalmi és politikai közegben; a pénzügyi kirekesztést csökkenteni hivatott alternatív pénzügyi szolgáltatások – amelyek közé tartoznak a helyi pénzek is – más-más mechanizmusok mentén tudnak csak működni az eltérő gazdagságú régiókban. A tanulmány végén röviden kitérünk a téma hazai gyakorlatára, megnézve, hogy mely tényezők befolyásolhatják a helyi fizetőeszközök kiegészítő használatát.¹

KULCSSZAVAK: financializáció, pénzhelyettesítők, helyi pénzek, pénzügyi szolgáltatások

JEL-KÓDOK: D25, G20, G21, G23, G29, F49, F65

A mai nemzetközi pénzügyi rendszer szabályozatlan tőkeáramlással és ellenőrizetlen spekulatív ösztönzőkkel kombinál egy prociklikus pénzkínálatot. A vágyak és a lehetőségek egyenlőtlensége a fogyasztás terén fenntarthatatlan eladósodáshoz vezet. Az ellenőrzés nélküli kapitalizmus túltermeléshez, jövedelemegyenlőtlenségekhez, alulfogyasztáshoz és pénzügyi válságokhoz vezethet, amit a ciklikusan ismétlődő pénzügyi eszközárbuborékok jeleznek. A jövedelemegyenlőtlenségek mellett finanszírozási anomáliák alakulnak ki mind a lakossági, mind pedig a (kis)vállalati szektorban.

Levelezési e-cím: lakocai.csaba@rkk.hu
galz@rkk.hu
skovacs@rkk.hu

A financializáció – amin a pénzügyi piacok liberalizálását, a pénzfolyamok globalizált, óriási mértékű növekedését és a gazdasági folyamatok pénzügyi alapon álló vezérlését értjük – fogalmi keretrendszerébe illeszkedő anomáliáik közül kiemelhető a reál- és pénzügyi gazdaság egymástól való függetlenedése² (Epstein, 2005; Bélyácz, 2014). A financializáció alapos elmozdulást reprezentál a produktív kapacitások közvetlen beruházásai felől a nyílt pénzügyi piacok felé, ahol a profitabilitás időlegesen felhajtható a részvényt piacok spekulatív műveletei során. Ez részben a banki dezintermediációs folyamatoknak köszönhetően a klasszikus hiteltelési instrumentumok felől az értékpapírosodás irányába tolja a bankok üzleti fókuszát, illetve a nagyvállalatok esetében a bankfinanszírozás felől az egyéb tőkepiaci finanszírozás

felé való eltolódás figyelhető meg az 1980-as évektől. A banki finanszírozás súlya minden fejlett országban csökkent, még a banki dominanciájú Németország és Japán esetében is. [Ugyanakkor a válságperiódusok (2000, 2008) időszakában a banki hitelek relatív súlya újra növekszik.] A kis- és középvállalati szektor hitelhez jutási és finanszírozási lehetőségei szűkültek be leginkább, s ezzel párhuzamosan a háztartásoknak a pénzügyi szektor felé való eladósodása – mint a finanszírozási folyamatainak másik meghatározó jelensége – tovább erősödött (Kripner, 2005).

A finanszírozás leginkább a kis- és középvállalatok produktív beruházásai felől vonta el a forrásokat, de általában negatívan hatott a reálszektorok beruházásaira is. Ebben a növekedési modellben a hitel és az eszközár-infláció veszi át a bérnövekedéstől a motor szerepét, ugyanúgy, ahogy a hagyományos megtakarításokból finanszírozott fogyasztás helyére az adósságból és az eszközár-inflációból finanszírozott fogyasztás lépett (Palley, 2013).

Tanulmányunk célja, hogy bemutassa azokat az alternatív elszámolási rendszereket és fizetőeszközöket, amelyekkel a helyi és/vagy regionális beágyazottságú kis- és középvállalkozások finanszírozása és likviditása javítható. Ezáltal termelési kapacitásuk növelése, valamint a hagyományos piaci viszonyok mellett kihasználatlan kapacitásuk jobb hasznosításának a lehetősége is biztosítható. További kutatási kérdés, hogy ezek az alternatív eszközök mennyiben semlegesíthetik a pénzügyi globalizációból és a finanszírozási polarizációból származó folyamatokat és egyéb negatív hatásokat.

A MODERNKORI PÉNZHELYETTESÍTŐKRŐL RÖVIDEN

A pénzhasználat története során – a modern központi jegybankok létrejöttéig – általánosan jellemző volt szinte mindenhol, ahol egyfaj-

ta központi pénz volt forgalomban, hogy azt kiegészítették különböző jellegű alternatív fizetőeszközök (Kennedy et al., 2012). Ezek történelmi kontextusban történő vizsgálata a numizmatika rész tudományát képezi, és nem tartozik szorosan az aktuális vizsgálódásunk körébe. Kürthy (2017) amellett érvel továbbá – Bánfival (2016) vitatkozva –, hogy már az újkori jegybankok működésekor az arany-sztenderd idején megjelenő és forgalomba kerülő klasszikus bankjegy sem tekinthető teljes értékű pénznek (a klasszikus papírpénztől eltérően), csak pénzhelyettesítőnek.

Tanulmányunk a jegybanki valutát kiegészíteni hivatott jelenkori pénzhelyettesítők egyes eseteivel foglalkozik. Ezek két nagyobb csoportba sorolhatók: a technikai pénzhelyettesítőkébe és a közgazdasági pénzhelyettesítőkébe (Kun, 2006). A technikai pénzhelyettesítők elsősorban csak a pénz forgalmi eszköz-funkcióját hivatottak javítani, ezért általában egy egyszeri tranzakció létrejöttét követően – vagyis miután a vevő fizetett a nála lévő technikai pénzhelyettesítővel valamilyen termékért vagy szolgáltatásért – az eladó vagy szolgáltató beváltja azt hivatalos valutára. A technikai pénzhelyettesítők közé tartoznak többek között a bankkártyák, elektronikus pénztárcák, vásárlási és étkezési utalványok, üdülési csekkok, pontgyűjtő kártyák, hitelkártyák stb. A közgazdasági pénzhelyettesítők a technikai helyettesítőkkal szemben gazdasági szabályozó szerepet is betöltenek, sőt elsősorban erre hivatottak. Emiatt hangsúlyos a másodlagos piaci forgalmuk: átruházhatók, vagyis többször fizethetnek velük egy behatárolt területen, körön vagy hálózaton belül. Közgazdasági pénzhelyettesítők lehetnek többek között on-line fizetőeszközök, helyi pénzek és különböző jóváírások (szektorális fizetőeszközök). Közös bennük, hogy – Szóka (2013) megfogalmazásával – gazdasági és nem gazdasági szereplőket kötik össze egy adott területen, szektoron vagy

hálózaton belül. Ezekkel a régió vagy a rendszeren kívül nem lehet fizetni, vagyis fizetőeszköz-funkciójuk erősen és szándékosan korlátozott. Létrehozásuknak és használatuknak egyik, talán legfontosabb célja az adott területen, rendszeren vagy felhasználói körön belüli kihasználatlan kapacitások és a kielégítetlen igények összekapcsolása, ezáltal az adott közösség gazdasági és társadalmi körülményeinek javítása.

A helyi pénzek tehát a közgazdasági pénzhelyettesítők egyik csoportjának tekinthetők, amelynél hangsúlyos a használat térbeli kötöttsége. *Blanc* (2011) jellegét tekintve három különböző helyi fizetőeszköz-típust különböztet meg; területi, közösségi és gazdasági alapon létrehozott programokat hasonlít össze. Megállapítása szerint az angol nyelvű szakirodalomban ezek közül az utolsóra, vagyis egy gazdasági tevékenység által lehatárolt téren belül működő fizetőeszközre használatos a kiegészítő fizetőeszköz (*complementary currency*) megnevezés, míg az első két esetben a helyi és közösségi fizetőeszköz (*local & community currencies*) elnevezés terjedt el. Jóllehet – ahogy a szerző maga is megjegyzi – ezek inkább csak ideáltípusok, és a valóságban működő példák nem választhatók szét egyértelműen ezen szempontok szerint; a legtöbb területileg lehatárolt közgazdasági pénzhelyettesítő egyszerre tekinthető helyi, közösségi és kiegészítő fizetőeszköznek. Az, hogy ezek közül melyik minőségük hangsúlyosabb, a gyakorlati működés összetettségéből adódóan sokszor nem egyértelmű, illetve a vizsgálódás szempontjától függ, hogy mire helyezük a hangsúlyt. Egy-egy konkrét helyipénz-programhoz különböző célok rendelkezhetők, például városfejlesztési, szociálpolitikai, környezetvédelmi vagy kkv-támogatási szempontok egyaránt jelentősek lehetnek a bevezetésük és működtetésük során. Jelen tanulmány elsősorban a legutóbbival, vagyis a kis- és középvállalkozások helyi pénzekén – és

egyéb kapcsolódó pénzügyi szolgáltatásokon – keresztül történő támogatásával foglalkozik már működő konkrét esetek alapján.

A HELYI FIZETŐESZKÖZ-RENDSZEREK MŰKÖDÉSÉNEK GYAKORLATA NEMZETKÖZI PÉLDÁKON KERESZTÜL

A pénzhelyettesítőkről szóló rövid fogalmi áttekintést követően fejlett és fejlődő világbeli országokban működő példákat mutatunk be. Az alternatív kiegészítő fizetőeszközök használatának kérdését a szociális és etikus finanszírozás tágabb témakörébe helyezve vizsgáljuk, hangsúlyozva, hogy ezek sok esetben egyéb közhasznú pénzügyi szolgáltatásokkal – úgymint mikrohitelzés, projektfinanszírozás, szociális beruházás, környezettudatos megteremtési programok stb. – együtt jellemzők.

A kkv-k likviditásának javítása kiegészítő fizetőeszközökkel

A helyi kkv-k likviditását és finanszírozását hivatott javítani az úgynevezett C3 „kereskedelmi hitelezési körök” elképzelése (Lietaer et al., 2015, 155–157. oldal), amely egy vállalkozói (B2B) klíringhálózatnak tekinthető, és amelyen belül a tagok számlákat vagy egyéb fizetési követeléseket használnak fizetőeszközként. Ez tekinthető egy alacsony költségű faktoring szolgáltatásnak is helyi kötődésű kkv-k körén belül, amelyek így nyereségesebbé válnak a hitelintézetek számára, mivel azok egy egész klíringhálózattal tárgyalhatnak a hitelkeretéről, ami a kockázatok diverzifikálását jelenti. Vagyis egy ilyen rendszer működése segítheti egyfelől a hálózaton belüli likviditást, másfelől pedig a külső finanszírozás javulását is. A likviditás alternatív fizetőeszközökkel történő javítására több meglévő példát és esettanulmányt mutatnak be *Kennedy* és szerzőtársai (2012).

Európában a legrégebb ma is működő kkv-k közötti B2B klíring- és fizetőeszköz-hálózat az 1934-ben alapított svájci WIR-rendszer, amelyet 1998-tól hivatalosan WIR Banknak neveznek (*Ibid*). (Innentől kezdve – jobbra piaci kényszerből – hagyományos banki termékeket is nyújt a szervezet, például nyugdíj- és takarékbetéteket, de főtevékenysége továbbra is a fizetőeszköz-hálózat működtetése maradt.) Tanulmányunk szempontjából a WIR-rendszer két, egymással összefüggő tulajdonsága miatt hangsúlyos. Az egyik, hogy lehetővé teszi a hivatalos pénz használata mellett piaci viszonyok között eladatlan termékek és kihasználatlan kapacitások értékesítését, amennyiben igény van rájuk. A másik, makrogazdasági megközelítésű előnye a használatának kontraciklikus jellege és (ezáltal) stabilizáló hatása. A WIR frank értékét a svájci frankhoz kötik, de nem váltható át arra, így a hivatalos pénznem hiánya nem érinti negatívan. Recessziók idején élénkül, fellendülések idején pedig beszűkül a WIR frank forgalma, ami lehetővé teszi a kkv-k számára, hogy túléljék a hivatalos valután alapuló gazdaság bizonytalan periódusait, sőt akár még prosperáljanak is. A tovagyrúzó gazdasági és társadalmi hatásai miatt ezért még akkor is jelentős makroszinten a WIR frank, ha használatának átlagos volumene a hivatalos pénznek összességében csak egy kis töredéke.

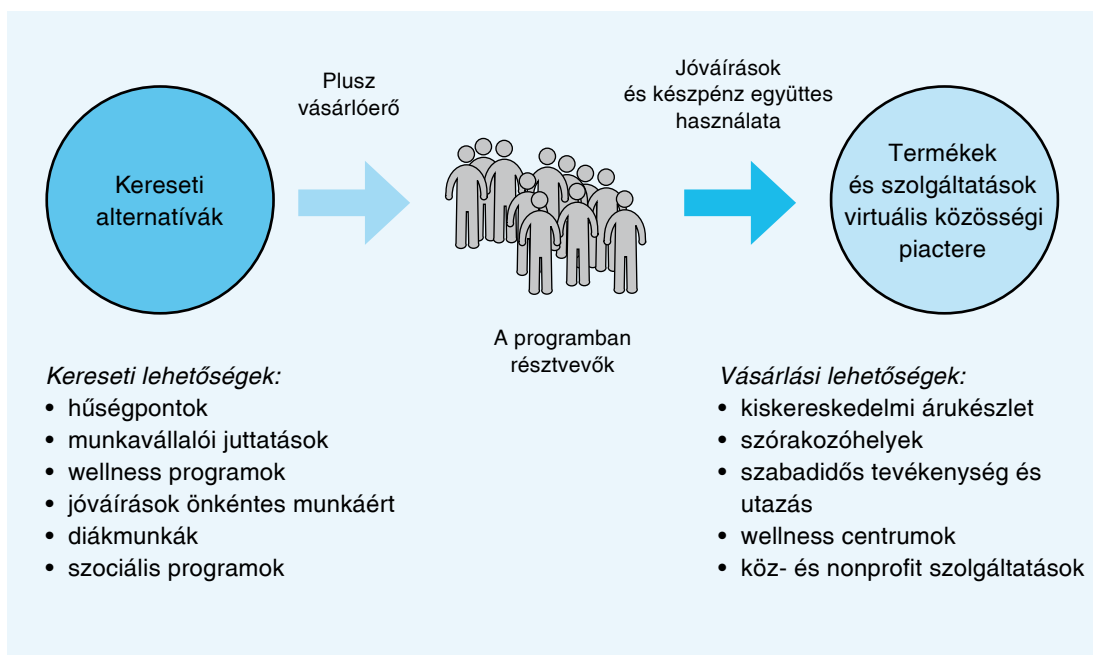
Hasonlóképpen a piaci előnyei mellett tágabb társadalmi előnyei is vannak az amerikai Minnesota államban 1993 óta működő DualCurrency Systems³ (vagyis kettőspénz-rendszerek) nevű vállalkozás kezdeményezésének, amelynek lényege, hogy különböző jóváírásokat és hűségpontokat egy, az IBM által fejlesztett platformon egy közös virtuális valutára (úgynevezett Smarter Rewards) lehet váltani (DualCurrency Systems, 2010). Az egységesített jóváírásokkal – mint kiegészítő fizetőeszközökkel – olyan különböző termékekért és szolgáltatásokért lehet fizetni,

amelyekre igény van, de máskülönben nem tudnák értékesíteni azokat a nem elégséges vásárlóerő miatt (például raktáron maradt gyári árukészlet, kihasználatlan férőhelyek moziban vagy éttermekben stb.). Az 1. ábra sematikusán mutatja, hogy az egységesített rendszeren keresztül a különböző jóváírások milyen helyeken költhetők el. Sok esetben a virtuális valuta együtt használható fel a hivatalos pénzzel, például amikor egy étterem menüjének vagy egy wellness-szálloda szolgáltatásának árát részben lehet a jóváírásokkal fizetni, ezáltal nő a hivatalos pénzzel lebonyolított üzleti forgalom is, és erősödik a vásárlóerő. A 2. ábrán látható, hogy egyes eladók a rendszerben milyen arányban teszik lehetővé a virtuális valuta és dollár együttes használatát fizetéskor.

Többféle jóváírásrendszer csatlakozhat a DualCurrency Systems kezdeményezéshez, így be lehet váltani közös fizetőeszközre önkéntes tevékenységgel keresett jóváírásokat éppúgy, mint hűségpontokat. Ezen keresztül a rendszer jelentős gazdasági és társadalmi szabályozószerpet is betölthet. Beszámítanak például jótékonyági szervezeteknél végzett munkát és egyéb közhasznú tevékenységeket, beválthatók a helyi és/vagy környezettudatosan előállított termékek vásárlásáért kapott pontok, jóváírásokat adhatnak szelektív hulladékgyűjtésért, és így tovább. A lényeg, hogy az egységesített rendszeren keresztül jóval több elköltési lehetőség van, ami még vonzóbbá teszi a lakosság számára az egyes kedvezmény- és jutalomrendszereket. Összességében piaci alapú profitorientált vállalkozásról van szó, a kezdeményezés előnyei azonban túlmutatnak a piaci szempontokon, és a tágabb közérdeket szolgálhatják. Pénzügyi szempontból a legfontosabb előny kétségkívül a likviditás javulása.

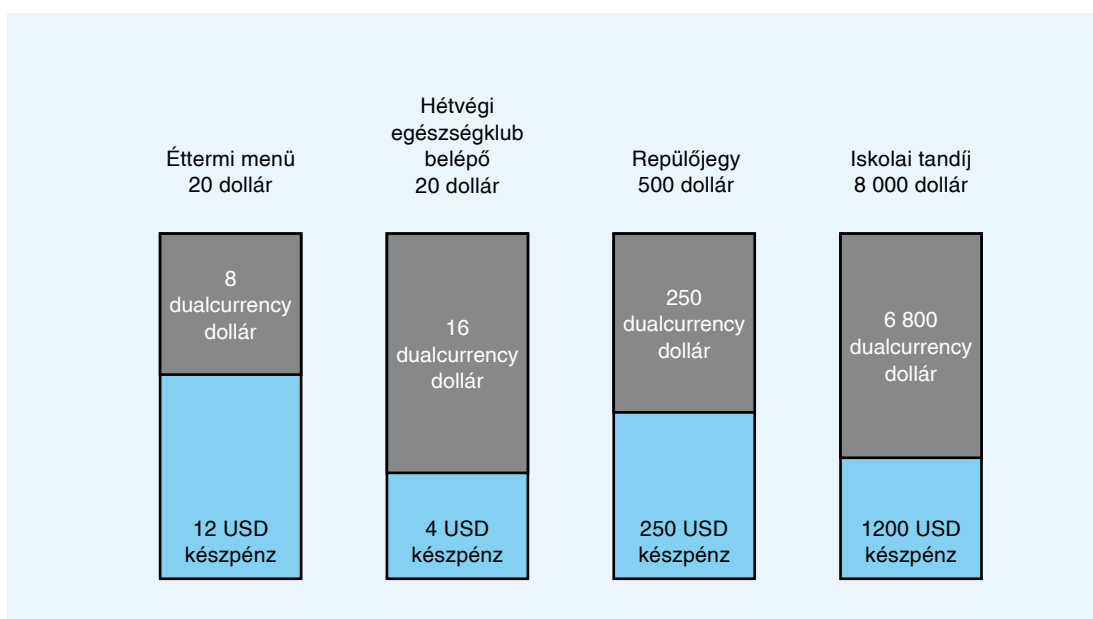
Szintén a helyi vállalkozások likviditását hivatott javítani az Írországból és az Egyesült Királyságból működő Liquidity Network

A DUALCURRENCY-RENDSZER MŰKÖDÉSÉNEK FOLYAMATÁBRÁJA

Forrás: Hodroff és Thompson (2010)* alapján saját szerkesztés

A DUALCURRENCY-JÓVÁÍRÁSOK ÉS A HIVATALOS VALUTA EGYÜTTES HASZNÁLATÁNAK ARÁNYA FIZETÉSKOR EGYES TERMÉKEKÉRT ÉS SZOLGÁLTATÁSÉRT

Forrás: Hodroff és Thompson (2010) alapján saját szerkesztés

nevű hálózat⁵ vagy a jóváírárendszer hagyományos banki szolgáltatásokkal kombináló massachusettsi Common Good Finance nevű kezdeményezés⁶ is többek közt. Mindkét programra jellemző a hagyományos pénzügyi szolgáltatások továbbfejlesztése a 21. századi információs társadalom igényeinek és a megosztásalapú gazdaság (*sharing economy*) elveinek megfelelően. A Common Good Finance vállalkozásnak egy fontos eleme például a közösségi hitelezés és finanszírozás.

A London környéki brixtoni font esetében – ahol az önkormányzat lehetővé tette alkalmazottai számára, hogy bérük egy részét brixtoni fontban kérjék – felmérést készítettek azok körében, akik éltek a lehetőséggel (NEF, 2015). A felmérés alapján a válaszadók nagyobbik része (67 százalék) a helyi pénzben kapott rendszeres juttatás következtében olyan helyi üzletekben is vásárol, ahová korábban nem járt vásárolni. Közülük azok vannak többségben, akik a korábban nem látogatott helyeken a brixtoni font mellett font-sterlinggel is fizetnek, illetve akik a régi helyeiken is gyakrabban vásárolnak a helyi pénzzel történő fizetés lehetőségének következtében. Összességében a brixtoni font esete egy példája annak, hogy egy helyi/kiegészítő fizetőeszközzel – amennyiben az már kellőképpen elfogadottá vált – növelhető a résztvevő vállalkozások hivatalos pénznemben lebonyolított üzleti forgalma, ezáltal nyereségesebbé válhatnak a hagyományos banki szolgáltatások szempontjából is.

Az említettek mellett még számos egyéb hasonló példa létezik világszerte. Közös bennük, hogy fizetőeszköz-újításaikkal a pénzügyi szolgáltatásoknak egy olyan újfajta bővülését nyújtják, amelynek történelmi előzményei a pénzhasználat kezdetéig nyúlnak vissza, modern közgazdaságtani szempontból mégis újnak számítanak. Ez értelmezhető akár a hagyományos banki közvetítést megkerülő dezintermediációs folyamatok legújabb szakaszaként is, ami ugyanakkor már egy kom-

lexebb gazdasági szerkezetváltás lehetőségét vetíti előre, mivel az egyéni profitmaximalizáláshoz képest az egyes fizetőeszköz-rendszerekben belül előtérbe kerülnek a tagok kollektív érdekei, a versenyhez képest felértékelődnek az együttműködésből származó kölcsönös előnyök. Helyi kötődésű fizetőeszközök esetében ez kollektív helyi érdekeltséget jelent. Ehhez kapcsolódóan egy fontos vizsgálendő kérdés, hogy mindez miként javítja egyes szintén helyi beágyazottságú pénzügyi intézetek hitelezési aktivitását.

Mikrofinanszírozás és kiegészítő fizetőeszközök a fejlődő országokban

Az imént csak magas jövedelmű országokban működő példákat említettünk, azonban hangsúlyozni kell, hogy ugyanúgy léteznek hasonló kezdeményezések a szegényebb vagy fejletlenebbnek tekintett országokban is, sőt, sokszor ezek számítanak példaértékű modelleknek. Fontos itt említést tennünk egy másik, kapcsolódó területről: a mikrofinanszírozásról. Mikrofinanszírozáson szűkebb értelemben mikrohitelvezést értünk, tágabb értelemben pedig valamennyi olyan pénzügyi szolgáltatást, amelyet alacsony jövedelmű magánszemélyeknek, vállalkozóknak és kisvállalkozásoknak nyújtanak, akik szegény anyagi körülményeik miatt nem férnek hozzá a hagyományos banki szolgáltatásokhoz (Armendáriz, Morduch, 2005). Ez a gyakorlat elsőként az általánosan szegény területeken vált elterjedté, például Bangladesben, Afrikában vagy Latin-Amerikában, de ugyanígy megjelent Európában és Észak-Amerikában is, mivel a fejletlenebbnek tekintett országokon belül is sokan kívül rekedhetnek a hagyományos banki-pénzügyi szolgáltatásokban részesülők körén. A szakirodalom egy része (Weber, Remer, 2014; Becchetti, 2014) ugyanakkor különbséget tesz a kimondottan mikrofinanszírozás céljából létrehozott pénz-

intézetek és az egyéb jellegű szociális és etikus bankok között, hangsúlyozva, hogy Európában és Észak-Amerikában inkább az utóbbiak jellemzők.

Az említett C3 kereskedelmi hitelezési körhöz hasonló klíringhálózatok és faktoring programok már léteznek, amelyeket a tágabb értelemben vett mikrofinanszírozás területéhez sorol a szakirodalom. Mexikóban például a Nacional Financiera nevű faktoring programnak köszönhetően több mint 70 000 beszállító kisvállalatnak javult a likviditása (Malhotra et al., 2007). Egy újabb előrelépés lenne az, ha a rendszer továbbfejldne mondjuk egy olyan fizetőeszköz-hálózatot, amelyen belül lehetővé válik a kifizetésre váró számla fizetőeszközként történő további felhasználása, vagyis kialakulna az átruházhatósággal egy másodlagos piaci forgalom is, ami megkülönbözteti a technikai pénzhelyettesítőket a közgazdasági pénzhelyettesítőktől (Kun, 2006). A főleg Afrikában és Latin-Amerikában működő, csoportosan és kölcsönösen mikrohitelző kisvállalkozói körök (Ledgerwood et al., 1999, 68–71. oldal) szintén képezhetik alapját egy esetleges későbbi fizetőeszköz-hálózatnak, mivel ezeknél is kialakult már többnyire a tagok közötti szükséges bizalom és ismeretség.

A mikrofinanszírozás és a kiegészítő fizetőeszközök eredményes használata egyaránt a helyi sajátosságok figyelembevételét, helyi beágyazottságot igényel, cáfolva a mainstream közgazdaságtan és a hagyományos fejlődésgazdaságtani elméletek általánosító alapfeltevéseit. Nem véletlen, hogy sok esetben összekapcsolódik ez a két terület, amikor is mikrofinanszírozást végző helyi pénzintézetek (takaré- és hitelszövetkezetek) és/vagy non-profit szervezetek támogatnak vagy maguk működtetnek helyipénz-kezdemenyvezéseket. Az alábbiakban néhány fejlődő világbeli példát nézünk erre.

A két és félmillió brazil Fortaleza 32 000 fő lakosságú Conjunto Palmeiras nevű külvá-

rosában működő Banco Palmas közösségi bankot 1998-ban alapították egy non-profit szervezet keretében, és 2003 óta bocsátja ki a saját helyi fizetőeszközét (Kennedy et al., 2012). A pénzintézet kezdettől fogva foglalkozik mikrohitelzéssel, 2001-ben pedig úgy döntöttek a működtetői, hogy létre fognak hozni egy fizetőeszköz-hálózatot, amelyet ekkor még csak üzleti partnereknek (mint például helyi pékségek, ruhaboltok és varrodák stb.) szántak. Két évvel később – miután komoly szervezőmunka következtében létrejött az elégséges elfogadói és felhasználói kör – elkezdtek kibocsátani a Palmas nevű fizetőeszközt, amelyhez már magánszemélyek is hozzájuthatnak, és amely átváltható brazil realra, az ország hivatalos pénznemére. 2011-ben nagyjából 20 000 euró értékű forgalmat bonyolítottak le a fizetőeszközzel, ami mintegy 5-ször gyorsabban forog az állami pénznél. Palmashoz újonnan a hivatalos valuta átváltásával, a fizetés egy részeként (a Banco Palmas, valamint egyes résztvevő helyi üzletek és önkormányzati testületek alkalmazottai esetében), illetve mikrohitel formájában lehet hozzájutni. A közüzemi számlák egy részét lehetséges továbbá a helyi fizetőeszközzel fizetni. A rendszer így összességében képes kellő mennyiségű kereseti és elköltési lehetőséget biztosítani a működéshez. A helyi fizetőeszköz mikrohitelzéssel történő kombinálása kétségtelenül kulcstényezője a helyi termelés és szolgáltatás mint kínálati oldal, illetve a helyi fogyasztás mint keresleti oldal diverzifikálásának, ami általánosan javítja a város gazdasági rezilienciáját, vagyis alkalmazkodóképességét (mivel kimutathatóan csökkenti a pénz kiáramlását), a fizetőeszköz átválthatóságával pedig a helyi kkv-k külső likviditása is erősödik. A kezdeti jogi nehézségek után mostanra már kimondottan sikeressé vált a Banco Palmas modellje, amelyet Brazília-szerte kezdtek el átültetni a főleg szegényebb környékeken, ugyanakkor amíg a hivatalos állami gazdaságpolitika nem változik

meg, a mikrohitelzéssel kombinált helyifizetőszköz-rendszerekben rejlő lehetőségeket csak korlátozottan lehet kihasználni.

Egy másik, mikrohitelzést is magába foglaló latin-amerikai kezdeményezésként említhető az El Salvadorban kkv-k és magánszemélyek közötti kölcsönös jóváírárendszerként működő puntoTRANSacciones nevű fizetőszköz-hálózat. A legutóbbi globális gazdasági válság következtében beszűkülő piacok a kisvállalkozásokra jelentettek leginkább veszélyt, a hálózat viszont segítette mintegy 300 üzleti tagjának túlélni a válságot. A tagok ezen keresztül hasznosítani tudják az egyébként kihasználatlanul maradó kapacitásaikat, és hozzájuthatnak alacsony költségű pénzügyi szolgáltatásokhoz is, vagyis a mikrofinanszírozásra és az alternatív fizetőszközökre jellemző előnyök (például kontraciklikus-hatás) együtt jelentkeznek (Ibid). A rendszeren belül elszámolási egységként működő digitális pontokhoz a hitelek mellett hivatalos készpénz átváltásával is hozzá lehet jutni 15 százalékos bónusszal. Az így képzett alapból a rendszeren belül legtöbbit értékesítő tagok igényelhetnek készpénzhitelt is, amelyet pontokkal fizethetnek vissza. Mindez egy dinamikus működő és helyi kötődésű kiskereskedelmi és fogyasztói hálózatot eredményez. A rendszer külső működési költségeinek mintegy 70 százalékát fedezik az átváltásból és a tagdíjakból származó bevételek, a maradék 30 százalék pedig részvényekből származik; a puntoTRANSacciones bejegyzett vállalként működik, amelynek 50 százalékban a Fusai Foundation nevű non-profit szervezet a tulajdonosa.

A mikrofinanszírozás egy fajtájának és a dezintermediációs folyamatok egy újabb állomásának tekinthető a mobiltelefonos fizetési rendszerek elterjedése egyes harmadik világbeli országokban. A legsikeresebb példák között említhető a kenyai M-Pesa nevű rendszer, amely lehetővé teszi több millió mobiltelefont használó, de bankszámlával nem rendelkező

ember számára, hogy minimális költséggel olyan alapvetőnek tekintett pénzügyi szolgáltatásokhoz is hozzájusson, mint a hiteligenyítés, megtakarítás, biztosítás és nemzetközi tranzakció (Chandy et al., 2012). Az, hogy egy ilyen megoldás hol működőképes és hol nem, nagyban függ a lokális feltételektől. Az M-Pesa sikerében nagy szerepe van többek között annak is, hogy a kormányzat úgy döntött, hagyja kibontakozni ezt a fajta pénzügyi innovációt, és csak utólagosan fogja megalkotni a hozzá igazított szükséges szabályozási keretet.

Szintén Kenyában, Mombasa város egyik, nem hivatalosan Bangladesnek nevezett szegénynegyedében működik 2013 óta a biankók formájában kibocsátott Banga-Pesa nevű helyi fizetőszköz. Ez lehetővé teszi a pénzhiányos környéken a belső értékcserék beindulását, hogy ezáltal a helyiek hozzájussanak az alapvető javakhoz és szolgáltatásokhoz, függetlenül a formális anyagi helyzetüktől (Muthaka, Kimenyi, 2013). A helyi fizetőszköz működtetője a Koru Kenya nevű non-profit szervezet (CCIA, 2015). A Banlga-Pesa példája, amely független a hivatalos valutától, és kölcsönös jóváírárendszerként működik, jól szemlélteti azt, hogy az ilyen típusú alternatív fizetőszköz-rendszerek akár a mikrohitelzés egy formájaként is értelmezhetők. Aki ugyanis a fizetőszközzel fizet, tulajdonképpen egy jóváírással fizet, és ígéretet tesz arra, hogy a hálózat számára a kifizetett összegnek megfelelő értékű terméket vagy szolgáltatást biztosít. Érdemes felhívni itt a figyelmet arra, hogy az angolban a „credit” szót használják mind a hitel, mind a jóváírás kifejezésére, tehát eredetileg e két fogalom valahol ugyanazt jelenti.

Egy lehetséges újfajta fejlődési pálya alapjai

Érdemes megvizsgálni a gazdagabb és a szegényebb országokban működő példák közötti különbségeket és hasonlóságot. *Bechetti* (2014)

megjegyzni, hogy míg a magasabb jövedelmű országokban működő szociális és etikus bankok viszonylag könnyen találnak olyan ügyfeleket, akik hajlandók közhasznú befektetéseket támogatni, viszont nehezebb ehhez ténylegesen közhasznú projekteket találniuk, addig a szegényebb országokban működő, mikrofinanszírozásra szakosodott pénzügyi intézeteknek fordított problémával kell szembenéniük, mivel több a rászoruló hiteligenlő, mint a betétes. Ebből adódóan az alternatív szemléletű pénzügyi szereplők eltérő termékportfóliót kínálnak a különböző gazdaságú országokban, ugyanakkor az alapvetően közhasznú jelleg közös bennük (Weber, 2014). A kiegészítő helyi fizetőeszközök egyfelől maguk is egyfajta alternatív pénzügyi termékek, másfelől viszont tekinthetők a különböző közhasznú pénzügyi termékek kivitelezésének eszközeiként is. A belgiumi Limburg tartományban működő e-Portemonnee nevű fizetőeszközön keresztül például napelemek telepítését finanszírozzák (CCIA, 2015), amely pénzügyi terméként a projektfinanszírozás körébe sorolható. Az előző fejezetben említett fejlődő világbeli példánál (Banco Palmas, puntoTRANSacciones, Bangla Pesa) a helyi fizetőeszközök a mikrohitelzésnek az eszközei, amelyek egy másik, de szintén közhasznú pénzügyi termékfajta.

Az imént írtak arra engednek következtetni, hogy míg az egyes alternatív pénzügyi szolgáltatások jellege függ az adott ország gazdaságától, ezek kivitelezése elősegíthető kiegészítő helyi fizetőeszközök használatával a gazdagabb és szegényebb országokban egyaránt. A már létező esetek is azt igazolják, hogy ha egy kezdeményezés elindítói és működtetői következetesen figyelembe veszik a helyi körülményeket és sajátosságokat, kitartva a helyi beágyazódottság mellett, akkor tulajdonképpen bárhol működtethetők a kiegészítő fizetőeszközök egyéb alternatív pénzügyi megoldásokkal együtt. Általánosságban elmondható, hogy ezen keresztül nő a felhasználói kör és közeg gazdasági alkal-

mazkodó- és ellenálló képessége – egyszóval rezilienciája – a pénzügyi globalizáció negatív hatásaival szemben. Mint korábban utaltunk rá, a kiegészítő fizetőeszközök használata nem újkeletű jelenség; a történelem során egészen a modern központi jegybankok létrehozásáig szinte mindenhol jellemző volt többféle fizetőeszköz párhuzamos megléte, és a globális déli féltekén ez részben később is megmaradt (Kennedy et al., 2012). Egyes pénzügyi innovációknak a 21. század elején kibontakozni látszó új hulláma nem feltétlenül kötődik egy-egy térséghez és/vagy valamilyen formálisan értelmezett gazdasági fejlettségi szinthez. Az alábbiakban azt nézzük meg, hogy milyen közös vonásokat mutatnak a fejlettnak és fejletlennek nevezett világreszeken működő esetek.

Egyes fizetőeszközöket azzal a szándékkal hozzák létre, hogy a hivatalos pénzt kiegészítve javítsa a kkv-k forgalmát és likviditását, míg másokat azzal, hogy részben helyettesítsék is azt. A latin-amerikai Banco Palmas és puntoTRANSacciones, illetve a svájci WIR bank hasonló elvek alapján és mechanizmusokkal működnek, jóllehet meglehetősen különböző gazdasági közegben vannak. Hatásaikban is hasonlóak, lehetővé téve a helyi kisvállalkozások számára meglévő kapacitásainak racionálisabb kihasználását és a válságokhoz történő rugalmasabb alkalmazkodást. A hollandiai TradeQoin (CCIA, 2015) hálózatot vagy a belgiumi RES fizetőeszköz-rendszert (Kennedy et al., 2012) nyíltan azzal a szándékkal hozták létre, hogy a kkv-k a bankszektor megkerülésével javíthatassák forgalmukat és likviditásukat, illetve versenyképesek maradhassanak a multinacionális nagyvállalatokkal szemben a helyi piacokon. Mindkét rendszer szövetkezeti formában működik. Azok a tagok, akiknek a termékeire vagy szolgáltatásaira nagy az igény a hálózaton belül, kamatmentes hitelt kaphatnak belső fizetőeszközben. Azzal, hogy egymás között a saját belső elszámolási rendszerüket használják a tagok, eurót takarít-

hatnak meg, így hagyományos, kamatos banki hitel igénylése nélkül javíthatják a külső likviditásukat is.

Argentínában is hasonló célból szerveződtek meg az országossá váló barterhálózatok az ezredforduló környékén, amelyek mind a credito nevű alternatív fizetőeszközt használták a peso mint hivatalos állami pénznem helyett. Bár ez a laza hálózatokból álló rendszer a gyors növekedést követően pár év után összeomlott – részben az alulszervezettség, részben a belső csalások, részben pedig a bizalmatlan politikai légkör miatt –, nagy szerepe volt abban, hogy a 2001-es államcsőd idején túléltek a válságot a kistermelők, így a lakosság is hozzájuthatott alapvető árucikkekhez (Ibid). Segítettek továbbá ezek a barterhálózatok abban is, hogy kiépüljön egy olyan belső kapcsolatrendszer, amely a gazdasági növekedés újbóli beindulása után is megmaradt, erősítve ezzel a hazai és a helyi fogyasztást. Ezekből a példákból látható, hogy a kiegészítő fizetőeszköz-rendszerek többek pusztán válságkezelési eszközök. Sokkal inkább egy szélesebb gazdasági szerkezetváltás irányába mutató kezdeményezésnek lehet tekinteni ezeket a gazdagabb és a szegényebb országokban egyaránt.

Valamennyi említett esetben közös, hogy amint túlnőnek egy bizonyos minimális méretben a fizetőeszköz-rendszerek, számolni kell jogi (és sokszor politikai) nehézségekkel. A brazil Banco Palmas, a kenyai Bangla-Pesa, a svájci WIR vagy a belgiumi RES fizetőeszköz-rendszerek esetében a hatóságok kezdetben egyaránt kétségbe vonták azok törvényességét, jogi eljárást indítva a működtetők ellen, végül azonban sikerült tisztázni ezek társadalmi hasznát, és a kormányzat is beállt mögéjük.

Miként egyes szociálisnak és/vagy etikusnak minősített pénzügyi termékeket és szolgáltatásokat nem csak alternatív pénzintézetek, hanem esetenként hagyományos bankok is nyújthatnak (Weber, 2014), a kiegészítő helyi

fizetőeszközök működtetésekor sem mindig szükségszerű a hagyományos pénzügyi szféra teljes megkerülése. Az Egyesült Államokban működő Berk Shares vagy a németországi Chiemgauer kezdeményezéseket – amelyek a legnagyobb kiterjedésű és volumenű alternatív regionális fizetőeszközök közé tartoznak – helyi bankok is támogatják. Az Egyesült Királyságban, ahol a helyi pénzintézetek helyett inkább a nagyobb kereskedelmi bankok helyi fiókjai a meghatározók, szintén akad példa együttműködésre a formális pénzügyi szférával (például a brixtoni és a bristoli font esetében), de egyelőre még nyitott a kérdés, hogy a bankfiókok ilyenkor helyi érdekeltségű pénzintézetekként vagy pedig egy nagy kereskedelmi bankhálózat részeként működnek-e inkább a gyakorlatban (Kennedy et al., 2012). A helyi fizetőeszközök szempontjából nyilván az előbbi a kedvezőbb. Az angliai New Economics Foundation (NEF) által szerkesztett tanulmány (2015) mellett érvel, hogy a brixtoni vagy a bristoli font forgalma azáltal javítja közvetve a likviditást, hogy a hivatalos valutában lekötött fedezetet inkább helyi érdekeltségű hitelszövetkezetként működő pénzintézetek kezelik, amelyek ezt az összeget helyi hitelezésre használják. Olaszországban és Franciaországban szintén inkább az alternatív közösségi bankok és a szövetkezeti típusú pénzintézetek részéről jellemzőbb a támogatás, akárcsak a világ déli féltékének nagy részén. Az nagyjából elmondható minden esetben, hogy az alternatív fizetőeszközöket támogató intézetek (akár a formális, akár az informális szektorhoz tartoznak) egyéb alternatív pénzügyi szolgáltatásokat is végeznek, mint például mikrohitelzést, non-profit szervezetek és közhasznú tevékenységek támogatását, kölcsönös garanciaalapok kezelését stb.

Külön kutatási kérdés, hogy a pénzügyi globalizáció legutóbbi szakaszának, a jelenkori finanszírozási káros hatásaival szemben mennyire tudják megerősíteni a helyi fizetőeszközök saját térségük gazdasági ellenálló

képességét. Tanulmányunk célja nem ennek megválaszolása, ugyanakkor az megállapítható, hogy a helyi fizetőeszközök elterjedése és sikere (vagy sikertelensége) többnyire független azoktól a tényezőktől – például a kereskedelem nyitottságától, tőkemozgások liberalizációjától, pénzügyi központoktól való távolságtól, regionális integrációtól –, amelyek a pénzügyi globalizáció leosztását és – ezzel összefüggésben – az adott térségnek a formális globális pénzügyi térben elfoglalt helyét és helyzetét kijelölik.

KIEGÉSZÍTŐ FIZETŐESZKÖZÖK ÉS ALTERNATÍV PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK MAGYARORSZÁGON

Történelmileg Magyarországon is komoly hagyománya van a szolidáris helyi gazdaságok keretében használt különböző pénzhelyettesítőknél, ezek többsége azonban egy elég szűk cserekereskedelmi közegekben működött – és egyesek működnek ma is –, amelyeket kalákaköröknek is neveznek. A kalákakör kifejezés használható akár az angol LETS (*local exchange trading systems* – helyi cserekereskedelmi rendszerek) magyar változataként. Ezek jelentik általában a legszűkebb értelemben vett helyi fizetőeszköz-rendszereket, amelyekben a tagok legtöbbször szolgáltatásokat (például háztartási munka, kerti munka, gyerekfelügyelet, korrepetálás stb.) vagy árucikkeket cserélnek egymással, ugyanakkor valamiféle belső elszámolási eszköz használatával túl tudnak lépni az egyszerű barterkereskedelem korlátain. Ezek kötődnek továbbá leginkább egy másik kapcsolódó témakörhöz, amit angolul *sharing economy*-nak, magyarra fordítva pedig leginkább közösségi vagy megosztáson alapuló gazdaságnak neveznek. Ugyanakkor alternatív fizetőeszköz-programként ezek a helyi cserekereskedelmi rendszerek szűnnek meg a legkönnyebben, aminek oka – az esetleges érdektelenségen kívül – Kun (2006) és North

(2006) megállapítása szerint az, hogy szűk felhasználói kör lévén a tagok sokszor elég jól megismerik már egy idő után egymást ahhoz, hogy pénzhelyettesítővel történő elszámolás nélkül is segítsenek egymásnak. North (2006) kimondottan a posztoszocialista magyarországi viszonyok között vizsgálta, hogy a – főleg vidéki – magyar társadalomban hagyományosan meglévő, helyi ismeretségen alapuló kölcsönös segítségnyújtási gyakorlat miért nem tudott a legtöbb esetben számottevően átalakulni modern helyi cserekereskedelmi rendszerré, ami egyfajta mikroszintű alternatív modellt kínálhatna a neoliberális piacgazdasággal szemben. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy egyéb típusú, a piacgazdaság keretein túlmutató (mondhatni posztkapitalista) alternatív lokális gazdaságok működnek Magyarországon is. Elég például az ökofalvak mozgalmára gondolni, amelyek egyes esetekben szintén valamiféle belső elszámolási eszközt használnak a hivatalos pénz helyett.

Tanulmányunk szempontjából hangsúlyosabbak a kalákaköröknél némileg nagyobb léptékű helyi és regionális fizetőeszköz-kezdemenyvezések, amelyekben magánszemélyek mellett helyi kkv-k és esetleg önkormányzatok is részt vehetnek. Ezek szintén nem előzmény nélküliek.⁷

Tanulmányunk megírása idején tudomásunk szerint öt magyarországi helyipénz-program működik: a soproni kékfrank, a balatoni korona, a bocsikai korona, a tokaji dukát és az alsómocsoládi rigac. További, projekt szintjén már létező és bevezetésre váró kezdeményezés többek közt a rábaközi tallér vagy a kiskőrösi pengő, de ötlet szintjén többször felmerült már az is, hogy a kedvezményrendszerként létező pécsi Tüke-hálózatot vagy a Nyíregyházi Kosár nevű termelői-fogyasztói közösséget is tovább lehetne fejleszteni idővel helyipénz-programmá.

Alternatív pénzügyi szolgáltatásokat is nyújtó, szociális és környezeti szempontokat egyaránt hangsúlyozó közösségi bankként

működik hazánkban elsőként a magyar magántulajdonban lévő MagNet Bank. Az alternatív szemléletmód olyan tevékenységekben konkretizálódik, mint például egyes civil szervezetek támogatása az ügyfelek saját választása alapján, közhasznú beruházások etikus hitelezése stb. (Gál, Kovács, 2017). A MagNet Bankról azért érdemes itt említést tennünk, mert pénzügyi szolgáltatásai között szerepel olyan kkv-kat segítő factoring program⁸ is, amelyet banki garancia mellett akár tovább lehetne fejleszteni egy olyan C3 kereskedelmi hitelezési kör keretében működő, kkv-k közötti alternatív fizetőeszköz-programmá, mint amilyenről tanulmányunkban már írtunk.

A közösségi banki szerepvállalás mellett a helyipénz-programoknak természetes támogatói és partnerei lehetnek a helyileg beágyazott takarékszövetkezetek. A hazai jogi szabályozás értelmében – mint *Jacsó* (2013) leszögezi – a helyi pénzek csak közgazdaságilag jelentenek pénzt, jogállásukat tekintve viszont készpénzt helyettesítő utalványnak minősülnek, és 100 százalékos visszaválthatósági forintfedezettel kell rendelkezniük az azokat forgalomba bocsátó pénzintézetnél, amely (az eddigiek alapján minden esetben) valamelyik helyi takarékszövetkezet vagy abból alakult helyi kereskedelmi bank. A soproni kékfrank kibocsátója és a forintfedezetet kezelő pénzintézet a Rajka és Vidéke Takarékszövetkezet, a balatoni koronánál ezeket a funkciókat a Kinizsi Bank (korábban Kinizsi Takarékszövetkezet) látja el. A szövetkezeti (vagy arra visszavezethető) hitelintézetek nemzetközi kereskedelmi bankoknál jelentősebb érdeklődése, jelenléte a helyi pénzek világában saját eredetileg komplementer szereplő jellegükben fogható meg leginkább. Az első Raiffeisen-típusú vidéki szövetkezetek a kereskedelmi bankok által nem preferált vidéki agrártársadalmakat szolgálták Németországban, majd a modell elterjedt szerte Európában, ahol a pénzügyi kirekesztés területi vetületei jelentős centrum-periféria

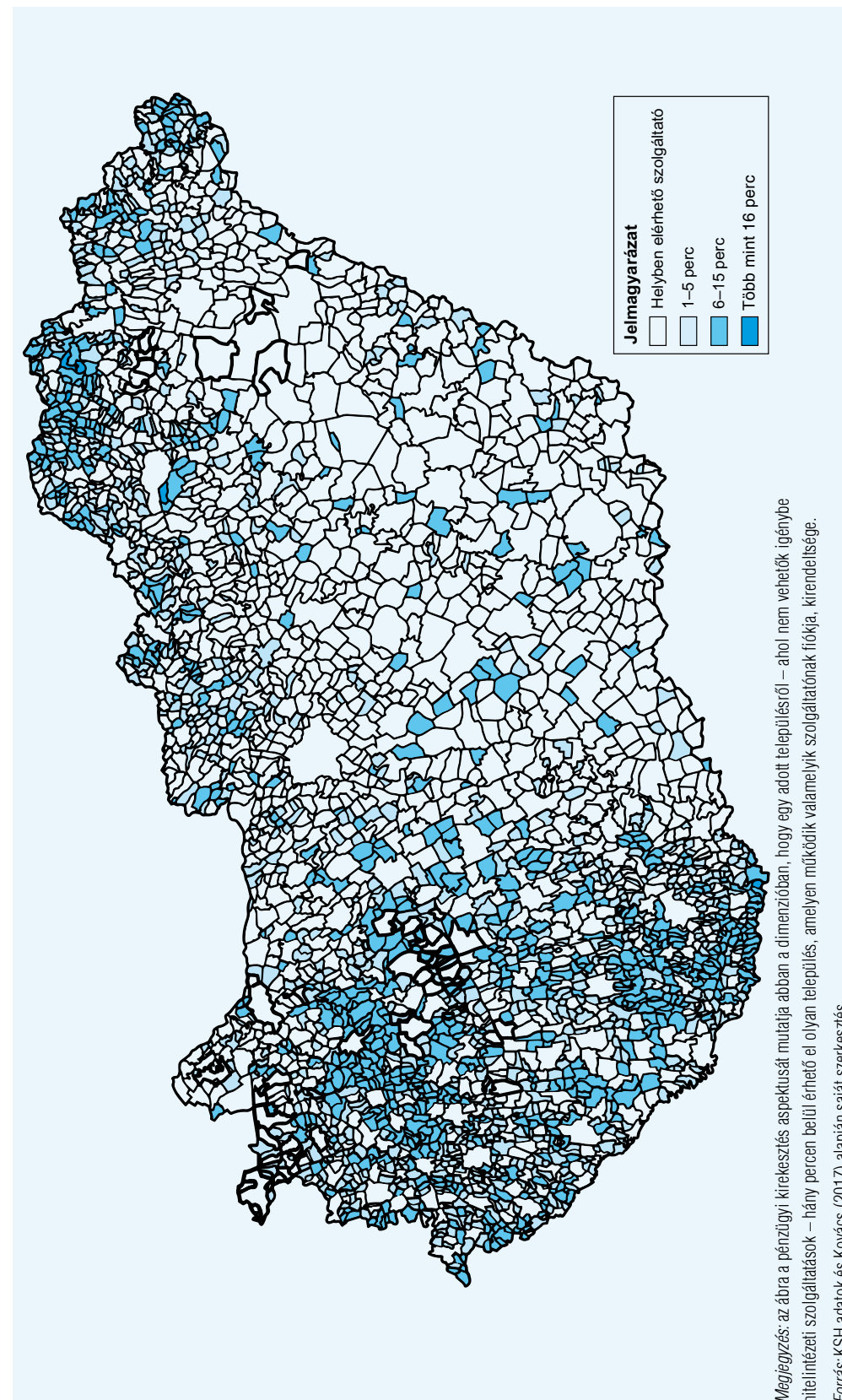
problémákhoz vezettek, és az újonnan alakult takarékszövetkezetek tudtak valós alternatívát nyújtani a helyi gazdaság- és társadalom fejlődéséhez (Kuusterä, 1999).

A hazai jogi szabályozás sajátosságának következtében minél nagyobb volumenű forgalommal működik egy helyi pénz, úgy növekszik a kibocsátást irányító takarékszövetkezet betéti állománya is, amelyekkel az helyi érdekeltégű beruházásokat finanszírozhat, így a helyi gazdaság élénkítése szempontjából többszörösen előnyös lehet a fizetőeszköz-program. Látni kell azonban, hogy ez a típusú gazdaságélénkítő szerep csak korlátozottan érvényesülhet ma hazánkban, hiszen a magyar helyi pénzek fedezetét nyújtó banki betétek a kibocsátók közzétételei alapján 20–30 millió forint közöttiek. Ez a hitelintézetek oldaláról tekintve csak csekély kkv- vagy egyéb helyi finanszírozási lehetőséget jelent. Bár a soproni kékfrank forintfedezetét kezelő Rajka és Vidéke Takarékszövetkezet a piacinál jóval magasabb betéti kamatot fizet – vagyis ez esetben megvalósul a helyi pénzintézet és a helyi vállalkozások összefogása (Juhász, 2017) –, az alacsony használatból adódó alacsony pénzfedezet miatt egyelőre sajnos veszteségesen működik a program. Természetesen, ha az olyan tervek, mint például a balatoni korona cafatéria-jellegű felhasználása (a lehető legkedvezőbb adózási pozíció elérése esetén a forgalomban levő különböző utalványok helyett a helyi pénz működési területén átvénné azok helyét) megvalósul, akkor már mikrotársadalmi szinten jelentős gazdaságfejlesztő szerepről beszélhetünk.

A helyi pénzek szerepe még egy relációban fontos lehet. *Kovács* (2017) eredményeit felhasználva látható, hogy a ma működő magyarországi helyi pénzek (részben) a pénzügyi kirekesztésnek jelentősen kitétt területeken működnek (vastagon szedve a térképen), vagyis a helyi kibocsátók, szereplők felismernek egy valós problémára adható valós választ (3. ábra). A települési szinten vizsgált pénz-

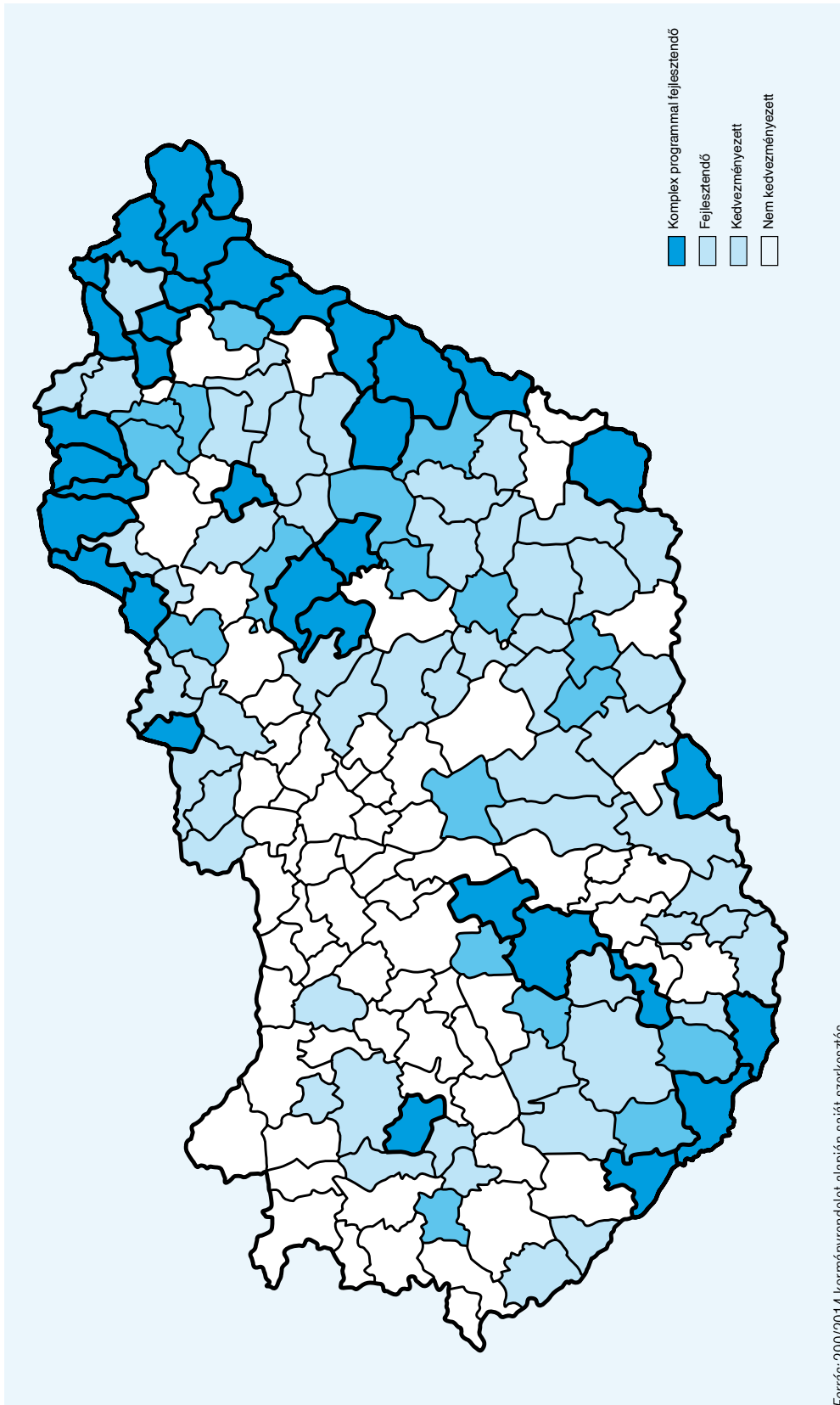
3. ábra

HITELINTÉZETEK IDŐBENI ELÉRHETŐSÉGE TELEPÜLÉSSOROSAN, 2018

4. ábra

MAGYARORSZÁG JÁRÁSAI KEDVEZMÉNYEZETTSÉG SZERINT

ügyi kirekesztés ugyanakkor nincs átfedésben a térségi szintek gazdasági fejlettségével. Ennek megfelelően a hazai gazdasági fejlettség területi viszonyait vizsgálva láthatjuk, hogy a járások – kormányrendelettel történő⁹ – fejlettségi besorolása nincs hatással a helyi pénzek megjelenésére. Sopron, a Balaton térsége vagy a bocskai korona működési területe gazdaságilag jobb helyzetben van, a nem fejlesztendő járások kategóriájába tartozik, ezzel szemben Tokaj környéke fejlesztendő terület, míg Alsómocsolád a komplex programmal fejlesztendő besorolású Hegyháti járás területén helyezkedik el (4. ábra). Ez alapján úgy tűnik, hogy a helyi kiegészítő fizetőeszközök megjelenése inkább a valós területi viszonyokkal függ össze, mintsem az állami közigazgatás besorolásával. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy egyelőre túl kevés hazai példa létezik ahhoz, hogy bármilyen komolyabb megállapítást tehesünk a helyi pénzek és az alsóbb területi szintekre lebontott pénzügyi, gazdasági vagy egyéb társadalmi fejlettség közötti esetleges statisztikai összefüggéseket illetően.

ÖSSZEGZÉS

Cikkünk esettanulmányokon keresztül vizsgálta a dezintermediációs folyamatok és a helyi kötődésű pénzhelyettesítők (alternatív fizetőeszközök) elterjedésének újabb hulláma közötti kapcsolatot, illetve utóbbiaknak a kkv-k támogatásán keresztül történő helyi gazdaságfejlesztő szerepét és lehetőségeit. A világ külön-

böző részeiről bemutatott esetek arra engednek következtetni, hogy a helyi fizetőeszközökön keresztül történő helyi fejlesztés sikere vagy sikertelensége nem a pénzügyi globalizációs leosztás szerint értelmezett fejlettségtől függ, hanem sokkal inkább azoktól a helyi tényezőktől, amelyek alapvetően segítik vagy éppen hátráltatják azt, hogy egy helyi fizetőeszköz használatának volumene elérje a túléléséhez szükséges kritikus szintet és társadalmilag elfogadottá váljon. A soproni kékfrank esetében például a fedezetet kezelő szövetkezeti pénzügyintézet és a helyi vállalkozások között már létrejött egyfajta együttműködés, viszont a helyi társadalom szélesebb köreit sajnos még nem sikerült meggyőzni, és a helyi közigazgatási szereplők sem támogatják kimondottan a kezdeményezést, ezért egyelőre nem sikerült elérni a használat volumenének azt a bizonyos kritikus szintjét, amely mellett a fizetőeszköz tovagyűrűző hatásainak köszönhetően spontán helyi fejlődést indukálhatna. Ugyanez elmondható – talán az alsómocsoládi rigac kivételével – a többi hazai helyipénz-programról is, emiatt jelenleg sajnos kérdéses azok fennmaradása. A tágabb nemzetközi összehasonlítás mégis inkább optimizmusra adhat okot, hiszen a világ eltérő fejlettségű részein egyaránt sikerült már egy-egy lokális közegben a helyi fizetőeszközökön keresztül a helyi fejlődés érdekében mozgósítani a belső erőforrásokat. Márpedig belső erőforrásai alapján Közép-Kelet-Európa történelmileg mindig is egy gazdag térségnek számított, és nyugodtan tekinthető most is annak; érdemes tehát élni a lehetőségekkel.

JEGYZETEK

¹ A tanulmány elkészítése a K-120007 számú projekt keretében a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K_16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² Bresser-Pereira (2010) a finanszírozási folyamatának három fontos jellemzőjét különbözteti meg. Az első a világot átfogó – áramlásban levő – pénzügyi eszközök teljes értékének óriási növekedése, ami a

pénzügyi instrumentumok sokszorozódásának következménye. Ezt az értékpapírosítás és a derivatívák idézik elő. A második a reál- és pénzügyi gazdaság egymástól való függetlenedése. A harmadik a pénzügyi intézmények profitrátájának és a pénzügyi kereskedők díjazásának ugrásszerű növekedése és tartósan magas szintje.

³ <http://www.dualcurrency.com/>

⁴ Lásd: http://www.dualcurrency.com/files/Argosy_Money-Innovation.pdf

⁵ <http://theliquiditynetwork.org/index.php/about/>

⁶ <http://commongood.earth/card.html>

⁷ A modernkori magyar történelemben (is) gyakori volt, hogy a gazdasági és/vagy háborús válságok idején a helyhatóságok úgynevezett szükségpénzeket bocsátottak ki, amelyek egy külső kényszerhelyzethez adott lokális válasznak tekinthetők. Az erre vonatkozó források bibliográfiái számbavételét lásd: http://peccidenar.hu/7_melleklap.php

⁸ Lásd: <https://www.magnetbank.hu/faktor>

⁹ 290/2014 kormányrendelet. Lásd: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1400290.kor

IRODALOM

ARMENDÁRIZ, B., MORDUCH, J. (2010). The Economics of Microfinance. *Massachusetts Institute of Technology*, https://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/content/9780262513982_sch_0001.pdf

BÁNYI T. (2016). *A pénz forradalma. A pénzteremtés elmélete és gyakorlata*. Cenzus Bt., Budapest

BECCHETTI, L. (2014). *Why do we need social banking?* In: Weber, O. – Remer, S. (Eds.): *Social Banks and the Future of Sustainable Finance*. London, New York: Routledge, pp. 48–70

BÉLYÁ CZ I. (2014). A financializáció szerepe a globális pénzügyi válság kialakulásában. *Hitelintézet Szemle*, 13 (1), 28–45. oldal

BLANC, J. (2011). Classifying “CCs”: Community, complementary and local currencies’ types and generations. *International Journal of Community Currency Research*, (15), pp. 4–10

BRESSER-PEREIRA, L. C. (2010). *The Global Financial Crisis and After: A New Capitalism?* The Levy

Economics Institute, Working Paper Collection No. 592

CHANDY, L., DERVIS, K., ROCKER, S. (2012). *Clicks into Bricks, Technology into Transformation and the Fight Against Poverty*. Brooking Blum Roundtable 2012, http://www.millercox.com/wp-content/uploads/2013/04/Aspen12_report.pdf

EPSTEIN, G. A. (2005). *Financialization and the World Economy*. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar

GÁL Z., KOVÁCS S. Zs. (2017). *A nemzetközi pénzügyi rendszer és a fenntarthatóság*. In: Bodor M., Kerekes S., Zilahy Gy. (szerk.): *„Jót s Jól!?”: 26 tanulmány a fenntarthatóságról*. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg, pp. 236–253

HODROFF, J. (2010). *Executive Summary. Introducing IBM Smarter Rewards™*. DualCurrency Systems, Minneapolis, http://www.dualcurrency.com/DCS_Business_Example.pdf

- HODROFF, J., THOMPSON, B. (2010). How Money Innovation can drive Sustainable Prosperity. Sustainability in Business Conference: Vision, Practice, and Education. Argosy University, http://www.dualcurrency.com/files/Argosy_Money-Innovation.pdf
- JACSÓ E. (2013). Helyi pénz. Humusz Szövetség, Kisközösségi Program, http://www.humusz.hu/sites/default/files/Dokumentumok/kozossegek/helyi_penz_kiskozossegi_program.pdf
- JUHÁSZ Z. (2017). Mi lesz veled, helyi pénz? *Lépések a fenntarthatóság felé*, 22 (3), 11–13. oldal
- KENNEDY, M., LIETAER, B., ROGERS, J. (2012). *People Money. The Promise of Regional Currencies*. Axminster <https://valueforpeople.co.uk/wp-content/uploads/sites/6/2013/02/17-June.pdf>
- KOVÁCS S. Zs. (2017). Város–vidék-kapcsolat a magyar pénzügyintézet-hálózatban. *Területi Statisztika*, 57 (5), 495–511. oldal
- KUN J. (2006). A pénzhelyettesítőkről. PSZÁF tanulmány, Budapest, <http://www.slideshare.net/helyipenz/kzssgi-pnz-pszf-tanulmany-pnzhelyettesitokrl>
- KRIPPNER, G. R. (2005). The financialization of the American economy. *Socio-Economic Review*, 3 (2), pp.173–208
- KUUSTERÄ, A. (1999). Niche of Cooperative Banking in Finland during the first half of the Twentieth Century. *The Finnish Journal of Business Economics*, 3 (4), pp. 438–448
- KÜRTHY G. (2017). Adalék a pénz-pénzhelyettesítő vitához. *Köz-Gazdaság*, 13 (2), 199–209. oldal
- LEDGERWOOD, J. (1999). *Microfinance Handbook. An Institutional and Financial Perspective*. World Bank, Washington, D. C.
- LIETAER, B., ARNSPERGER, C., GOERNER, S., BRUNNHUBER, S. (2015). *PéNZ és fenntarthatóság. A hiányzó láncszem*. Római Klub Európai Szervezetének jelentése a FinanceWatch és a World Business Academy részére, Image Kft., Budapest
- MALHOTRA, M., CHEN, Y., CRISCUOLO, A., FAN, Q., HAMEL, I. I., SAVCHENKO, Y. (2007). *Expanding Access to Finance. Good Practices and Policies for Micro, Small, and Medium Enterprises*. World Bank, Washington, D. C.
- MUTHAKA, D., KIMENYI, M. S. (2013). *Bangla-Pesa: SlumCurrency and Implications for the Poor in Developing Countries*. Brookings, 2013. július 17, <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2013/07/17/bangla-pesa-slum-currency-and-implications-for-the-poor-in-developing-countries/>
- NORTH, P. (2004). Kalácsa and Kör: Green money and mutual aid in Hungary. *International Journal of Community Currency Research*, 8 (2), pp. 24–28
- PALLEY, T. (2013). *Financialization: The Economics of Finance Capital Domination*. Palgrave: Macmillan
- SZÓKA K. (2013). A helyi pénz társadalmi vonatkozásai. *Acta Scientiarum Socialium*, (38), 59–66. oldal
- WEBER, O. (2014). Products and services. In: Weber, O. és Remer, S. (Eds.): *Social Banks and the Future of Sustainable Finance*. London, New York: Routledge, pp. 96–122
- WEBER, O., REMER, S. (2014). Introduction to social banking. In: Weber, O. és Remer, S. (Eds.): *Social Banks and the Future of Sustainable Finance*. London, New York: Routledge. pp. 1–14
- Community Currencies in Action (2015). *People Powered Money. Designing, developing & delivering community currencies*. New Economic Foundation, London

<http://communitycurrenciesinaction.eu/peoplepoweredmoney/>

New Economics Foundation (NEF) (2015). *Money with a purpose. Community currencies achieving social, environmental and economic impact*

http://b.3cdn.net/nefoundation/ff0740cad32550d916_o1m6byac6.pdf

<http://commongood.earth/card.html>

<http://www.dualcurrency.com/>

<https://www.magnetbank.hu/faktor>

http://pecsidenar.hu/7_melleklap.php

<http://theliquiditynetwork.org/index.php/about/>

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1400290.kor